

קולו של קולו מלא

פרשת וארא תשע"ב

וביאר הגאון רבי יונתן איבשיץ שהטעם שפרעה לא היה משעבד את שבט לוי הוא משום שפרעה ידע שהגואל עתיד לצאת משבט לוי. וסבר שרק מי שסבל משעבוד מצרים יזכה לגאולה. וכמו שאמרו חז"ל כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בבניה, "הנוצר תאנה יאכל פריה".

וזהו גם המשך הפסוקים, "ועבדו וענו אותם", ואח"כ כתיב "ויצאו ברכוש גדול".

ולכן זה היה כוונת משה במה שאמר שלא שמעו אליו מקוצר רוח ומעבודה קשה, שזה היה הסיבה למה לא שמעו אליו, שהרי משה לא היה משעבד למצרים וכיון שכן אי אפשר שהוא הגואל. ואם בני ישראל לא ישמעו אליו מהך סיבה קל וחומר פרעה שלא שיעבד את שבט לוי מהך סיבה הוא וודאי לא ישמע לו.

הרב איצ'לה תרץ שמשה לא ידע הטעם שלא שמעו אליו, שהרי משה רק אמר "הן בני ישראל לא שמעו אלי" ומשה חשב שהטעם שלא שמעו אליו היה בגלל שהיה כבד פה וערל שפתיים. ולכן אמר אי נבזים לא שמעו אלי, קל וחומר המלך פרעה.

למשל, אם יש אדם שנתפס בבית האסורים ובא אליו אדם ואמר לו שהוא יכול להוציא, הוא ישב וישמע לכל מילה ומילה כדי לצאת לחירות. ואם הוא לא ישמע לו בוודאי שבן חורים לא ישמע אליו. והוא הדין כאן.

והנה בגמ' בגיטין מ"ה, איתא, "רב עיליש אישתבאי, יומא חד הוה יתיב גביה ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דצפרי, אתא עורבא וקא קרי לי, א"ל מאי קאמר, אמר ליה עיליש ברח עיליש ברח. אמר עורבא שיקרא הוא ולא סמכינא עלי, אדהכי אתא יונה וקא קריא, אמר ליה מאי קאמרה, א"ל עיליש ברח עיליש ברח, אמר כנסת ישראל כיונה מתילא, ש"מ מיתרחש לי ניסא וכו'".

והקשה רעקיא שם בגליון שהרי מבואר בערוך דרב עיליש ידע שיחת העופות, וכאן משמע להיפוך שהיה צריך לשאול למה הוא גברא מה אמרים הציפורים.

וידוע מה שתירץ הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, שהנה המהרשי"א הקשה שכמו שלא שמע רב עיליש לדברי הציפור שהעורב הוא שקרן כמו כן לא היה לו לשמוע לדברי "ההוא גברא" שהיה נכרי. וביאר שקושיא זו היתה קשה להערוך, ותירץ שע"כ רב עיליש הבין שפת הציפורים ולא סמך על הנכרי, ועל כן הביא ראיה שרב עיליש בעצמו היה יודע לשון הציפורים. ורב עיליש בעצמו הבין דברי העורב והציפור. ומה ששאל את הנכרי הוא משום שחשד את עצמו שמה שומע באזניו מה שלבו חפץ לשמוע, ולכן שאל למה הוא גברא. וכיון שאף הוא העיד ששמע כן ידע רב עיליש כי אמת הוא מה ששמע באזניו.

מבואר כאן יסוד גדול שהאדם שומע מה שתאב לשמוע, וזה היה כוונת משה רבינו. אם בני ישראל שהיו תחת שעיבוד מצרים ובוודאי רצו לשמוע שיוצאים לחירות, ואפילו הכי לא שמעו אליו, איך פרעה שכמובן לא רצה ביציאת ישראל ממצרים, "איך ישמעני פרעה".

"הוא אהרן ומשה אשר אמר השם להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם." (פרק ו' פסוק כ"ו)

"הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן" (פרק ו' פסוק כ"ז)

"לכן אמור לבני ישראל אני השם והוצאתי אתכם ממצרים והוצאתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים וידעתם כי אני השם אלוקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. והבאתי אתכם אל הארץ וכו'" (פרק ו' פסוק ו'-ח')

והנה רש"י בריש פרק ערבי פסחים (טז): כתב שהארבע כוסות ששותים בליל הסדר הם כנגד הדי' לשונות של גאולה הנמצאים בפרשה שלנו, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. והלשון החמישי, והבאתי הוא כנגד כוס של אליהו שהוא לעתיד לבוא.

והקשה השדי חמד שהרי בגמ' בפסחים דף ק"ח, איתא, אמר ריב"ל שנשים חייבות בארבע כוסות שאף הם היו באותו הנס, ורש"י שם מפרש הטעם של ארבע כוסות "שלשה כנגד ג' כוסות שנאמרו בפסוק זה 'וכוס פרעה בידי וגו' ורביעי ברכת המזון" ולכאורה דברי רש"י שם סותרים דבריו בתחילת פרק ערבי פסחים שכתב שהמקור לארבע כוסות הוא הדי' לשונות של גאולה.

ותירץ השדי חמד שכיון שהנשים לא היו בכלל השעבוד והעבודה ולכן לא שייך בהם הדי' לשונות של גאולה, (ויל"ע לפי דברי חז"ל שפרעה שיעבד הנשים בעבודת אנשים ואנשים בעבודת נשים).

ובכלי חמדה תמוה על זה. ולכן תירץ שבאמת גם התלמוד ירושלמי מביא הך ממרא של ריב"ל שהמקור להדי' כוסות הוא כנגד הגי' כוסות של פרעה וכוס ברכת המזון. ולכן ביאר שלפי מאן דסבירא ליה דהוי כנגד הדי' לשונות נמצא שהכוסות הם דאורייתא ואם כן נשים יהיו פטורות דהוי מצוות עשה שהזמן גרמה, ורק אי לומדים דהוי כנגד הגי' כוסות של פרעה אזי הוי דרבנן ולכן גם הנשים חייבות בדי' כוסות. שבדרבנן י"ל שתקנו הך דינא דארבע כוסות גם לנשים.

ושמעתי ממור"ר הגאון רבי שלמה זלמן אורבך זצ"ל ליישב באופן אחר, שאין זה סתירה בין השני טעמים. שהטעם שתיקנו לשתות די' כוסות הוא כנגד הדי' לשונות של גאולה. אבל הטעם שתקנו לשתות דווקא יין ולא משקים אחרים נלמד מהג' כוסות של פרעה.

והיה מור"ר הגרש"ז מוס"ף ואומר שיש עוד טעם למה נוהגים לשתות יין דווקא לארבע כוסות. שהנה בכל תענוגי עולם הזה כשיש לאדם הרבה מזה כבר אינו נהנה כל כך. למשל מי שאוכל שוקולד יש גבול כמה יכול לאכול, אבל בין כמה שאדם שותה הוא תמיד רוצה עוד ועוד. ואדרבה כל ששותה רוצה יותר לשתות כמו שרואים בשיכורים. וזה מסמל לגאולה, שאחר שהאדם טועם טעם חירות הוא רוצה עוד ועוד. וכן הוא בלימוד התורה ובקרבת השם, שכמה שרוצה ומתקרב להשם רוצה עוד ועוד.

"וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה." (פרק ו' פסוק ט')

"וידבר משה לפני השם הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה" (פרק ו' פסוק י"ב)

ופרש"י, "ואיך ישמעני פרעה, זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה". והדבר צריך ביאור שהרי הפסוק אמר שהסיבה שבני ישראל לא שמעו למשה היה בגלל קוצר רוח ועבודה קשה. ואם כן פרעה שלא היה תחת לחץ העבודה לא היה שייך לטעם זה שלא ישמע למשה, ומהו הקל וחומר.

פרש"י, "יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר לך ששקולים כאחד". והוסיף הגר"ח שידוע שמשה היה המנהיג, והוא אשר הוציאנו ממצרים, ואילו אהרן היה המדבר, "הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא".

ולכן מאוד מדוקדק הפסוקים, בפסוק שמדבר על היציאה ממצרים הקדים אהרן למשה, ובפסוק שמדבר על המדברים לפני פרעה הקדים משה לאהרן. להגיד ששניהם שקולים.

וראיתי מבארים הכפילות של הפסוקים והשינוי שביניהם כאן, דאילו בפסוק כ"ו כתיב "על צבאותם" ובפסוק כ"ז כתב סתם "להוציא את בני ישראל ממצרים".

והנה יש שני חלקים לגלות מצרים. היה הנבואה של "כי גר יהיו זרעך" שיהיו גרים במצרים, וגם היה השעבוד, "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה".

ולכן שבת לוי על אף שהיו גרים במצרים אבל לא היו משועבדים למצרים, ולכן פסוק כ"ו מדבר על גלות מצרים, על שהיו גרים בארץ לא להם, ולכן הגאולה הוא "על צבאותם שהרי שבת לוי היו בכלל".

ואילו פסוק כ"ז מדבר על היציאה משעבוד מצרים וכיון ששבת לוי לא היו בכלל לא כתב "על צבאותם".

ונפלא מאוד כפילות הפסוקים למקן פרק ז' פסוק ד' וה'. שאילו בפסוק ז' מדבר על היציאה מגלות מצרים וכתוב "והוצאתי את צבאתי", אבל בפסוק ה' כתב סתם "והוצאתי את בני ישראל מתוכם" ושם הכוונה הוא על שעבוד מצרים.

ונבאר קצת את המכות.

ד

בפרק ז' פסוק י"ט מבואר שהיה דם בכל ארץ מצרים, בעצים ובאבנים וכו', ואילו בפסוק כ"א כתב "והדגה אשר ביאור מתה", ולא יכלו לשתות מים מן היאור. ומשמע שהיה תלוי במיתת הדגים, וגם משמע שרק הדגים אשר ביאור מתו, ולא בשאר מקומות אסיפת המים.

והנה בדעת זקנים כתוב שכל המים שנהפכו לדם רק במראה נהפכו אבל הטעם היה מים. ורק ביאור לא שתו כי באש. וזה ביאור מחודש הוא, שאם הדם היה כמים למה מתו הדגים.

וצריך לומר שבוודאי כל המים נהפך לדם, דהיינו הדם מהשבעה משקים שגוים שותים אותו רק שקצה נפשו של אדם. ורק מהיאור לא יכלו לשתות כלל כי באש.

ולפי"ז מובן מאוד מה שחפרו סביב למצוא מים, דלכאורה אם כל המים נהפך לדם מה יעזור להם עוד מים אבל כל המים היה דם. אלא על כורחך שרק היאור באש. ואם כן חפשו מים ממקור חדש שאף על פי שהוא דם אבל אפשר לשתות אותו.

ואמנם בתרגום יונתן לא משמע כן שחפרו שחשבו שהמים חדשים יהיו טובים ולא היה כן.

צפרדע

"ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים"

ופרש"י " צפרדע אחת היתה, והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים".

וצריך להבין אחר שהכה פעם או שתיים וראו שכל פעם שמכים אותו יוצאים ממנו עוד ועוד צפרדעים למה ימשכו להכות אותו.

והסטייפלער היה אומר שמכאן אנו רואים שעל יד מידת הכעס, אדם עושה דברים על אף שהם יזיקו לו, אבל אינו שולט על עצמו, וכך היה אצל המצרים, שאף

שידעו שהם גורמים היוק לעצמם המשיכו להכותו. ובסוף הם גרמו לעצמם את מכת צפרדע.

כינים

"ויאמר החרטומים אצבע אלוקים היא"

ופרש"י, "מכה זו אינה על ידי כשפים, מאת המקום היא"

והנה כל המכות לא היו בארץ גושן, ולא פגעו בבני ישראל, וזהו אחד מהעשרה ניסים שנעשו לאבותינו במצרים כמובא במסכת אבות.

ומ"מ בכינים אינו מודגש בפסוק שלא היו בגושן כמו שמצאנו בשאר המכות.

וצריך לומר שבשאר המכות הקב"ה רצה להוכיח שלא היה סתם מעשה טבע ולכן עשה סימן על מה שלא הכה המכה בארץ גושן. אבל מכת כינים שעצם המכה היה מוכח שאצבע אלוקים היא לא היה צריך לזה הכרח מן הצד, שעצם המכה מוכיח שהוא אצבע אלוקים.

ערוב

והנה כתיב בפסוק ה' ויעתר משה, ואילו במכת צפרדע כתיב, ויצעק. מהו שינוי הלשון.

ושמעתי שהדין הוא שהמתפלל צריך לשמוע באזניו, ולכן בצפרדע היה רעש ולא יכול משה לשמוע את עצמו והיה צריך לצעוק משא"כ במכת ערוב.

דבר

"הנה יד השם במקנך אשר בשדה", ואילו הבהמות שבבתים לא מתו. והנה בברד כתב "הירא את דבר השם מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים". ולכאורה אמאי צריך לבוא ל"הירא את דבר השם" הלא כבר ראו במכת דבר שמשה צדק, ורק אשר בשדה מתו.

וביאר הגאון ר' שמעון משה דסקין זצ"ל, שהנה לא היה למצרים מקום לכל מקניהם בתוך ביתם, אלא דלא היה צריך להיות במקום סגור ושמור לגמרי, שמה שהברד לא הכה בתוך הבית לא היה זה משום שהבית שמר עליו והגין מפני הברד. אלא ביאר בשם הגר"י"ז שהיה דין שבבית אינו מכה ובחורץ מכה ומת. ומעתה, בשביל דין בית לא היה צריך למקום סגור ומסוגר אלא היה די במקום שיש לו דין בית, אפילו עם דין "לבוד" או "גוד אסיק" וכדומה. ולכן בנו סוכות בחורץ לבהמות ועל אף שבדרך הטבע הסוכה אינה יכולה להגין מפני הברד, אבל כאן היה דין בית. ולכן כל איש הירא את דבר השם, שהבין שאין זה סתם ברד שמכה, אלא יד השם והוא סמך על זה, ולכן רק האיש הירא את דבר השם הניס מקנו לה"בית".

והנה בפסוק כ"ט כתב "כצאתי את העיר אפרוש את כפי" ופרש"י "מן העיר, אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים". וצריך להבין מדוע בשאר המכות עד עתה לא היה צריך לצאת מן העיר.

וצריך לומר שעד כאן לא היה יכול לצאת אל השדות כי הצאן היו שם שהם ע"ז למצרים. ואדרבה בשדה יש הרבה עבודה וזה. אבל עכשיו שהצאן שנשאר היו בבתים, אם כן בעיר היה הרבה ע"ז ואדרבה היה אפשר לצאת לשדה, חוץ לעיר, כדי להתפלל כי שם לא היה ע"ז.

בידידות גדולה,

ובברכת גוט שבת

ניסן שלמה הכהן קפלן